

XLIII OGÓLNOPOLSKI WYSOKOKWALIFIKOWANY RAJD PIESZY

Trasa 3: „Zabytki Warmii i Mazur” (14 dniowa)

Kierownicy tras:

1. Gawroński Przemysław
2. Fiedoruk Waclaw
3. Fiedoruk Helena
4. Cygan Henryk

07.07.2002. Od rana rejestr drużyn w Kętrzynie – zwiedzanie Kętrzyna.

Kętrzyn – miasto , ok. 31 tys. mieszkańców na pograniczu Pojezierza Mragowskiego i Krainy Wielkich Jezior Mazurskich, nad rzeką Guber, prawobrzeżnym dopływem Łyny. Jeden z największych ośrodków przemysłowych regionu. W 1357 r powstała osada uzyskała prawa miejskie. Fortyfikacje miejskie z 13 basztami, które ukończono w k. lat siedemdziesiątych XIV w, łączyły się z obwarowaniami wznoszonego zamku. 20 czerwca 1807 r. w Kętrzynie stacjonował gen. Henryk Dąbrowski i tutaj jego dywizja połączyła się z wojskami gen. Józefa Zajączka. Od września 1939 do stycznia 1940 znajdował się w mieście jeniecki obóz przejściowy. Ponad 2 tys. polskich żołnierzy zatrudniono w cukrowni i innych pracach. W 1941-45 w Kętrzynie mieściła się centrala telefoniczna kwatery Hitlera.

Do zwiedzania: **fortyfikacje miejskie**: odcinki gotyckich murów z 2 poł. XIV w, rozbudowane w XV i XVI w; **wieża „Niedźwiedzia”** przy kościele św. Jerzego z 2 poł XIV w; **Baszta św. Józefa** z XV-XVI w.; **zamek gotycki** z 1360- 70, przebudowany w XVI-XVII w. Rzadko spotykany w Polsce gotycki **kościół-warownia św. Jerzego** z 1359-1407, rozbudowany po 1470 na pseudobazylikę. Ołtarz główny z 1609, ambona z 1594, epitafia z XVI i XVIIw.; gotycki kościół polski (wcześniej przycmentarny, obecnie ewangelicki) z XIV w., przebudowany w stylu klasycystycznym.; dawny **Ratusz**, eklektyczny z 1885 r.; **kościół św. Katarzyny**, neogotycki z 1895-96; dawna **łoża masońska**, neogotycka z 1810 r., odrestaurowana na pocz. lat osiemdziesiątych, kamienice , pałacyki i wille z XIX i pocz. XX w.

08.07.2002. Kętrzyn- Martiany (przejazd PKP)- Martiany – Parcz – Gierłoż- Kwatera Hitlera- Czerniki – Kętrzyn. 20 km

Gierłoż – osada i las na pograniczu Krainy Wielkich Jezior Mazurskich z Pojezierzem Mragowskim. W lesie Gierłoż na obszarze ok. 2,5 ha zachowały się ruiny byłej wojennej **kwatery Hitlera** zw. „Wilczym Szańcem” (Wolfschance).

Kwatera została zbudowana w 1940-44 na podstawie planów sporządzonych w sztabie organizacji Todta. Prace budowlane wykonywały oddziały organizacji pod przykrywką firmy „Askania- Werke”. Odpowiedzialny za budowę był główny projektant tej organizacji , inż. Behrens. Kwaterę otaczał pas pól minowych i stanowiska artylerii przeciwlotniczej. Na terenie kwatery było ponad 70 różnych obiektów, w tym 7 bunkrów ciężkich, pełniących rolę schronów przeciwlotniczych. Grubość ścian bunkrów ciężkich wynosiła 4-6 m, a stropów 6-8 m. Hitler przebywał w kwaterze od czerwca 1941 do listopada 1944 (z przerwami). Tu też 20 lipca 1944 r. dokonano na niego nieudanego zamachu. Kwatera została wysadzona przez wojska niemieckie 24 stycznia 1945

09.07.2002. Kętrzyn – Biedaszki – Święta Lipka - Reszel.

23 km

Święta Lipka- wieś, na przesmyku między jez. Dejnowa i jez. Wierzbne. Słynie z pięknego zespołu **pielgrzymkowego**, uważanego za perłę baroku pn. Polski. Zespół ten składa się z kościoła, **obejścia krużgankowego z 4 narożnymi kaplicami** oraz **budynku klasztornego**. Kościół Nawiedzenia NMP znajduje się w miejscu poprzednio istniejących 2 kaplic. Początki kultu religijnego wiążą się z umieszczoną na przydrożnej lipie figurką Madonny nieznanego autorstwa. Legenda mówi, że miała ona być dziełem skazanego na śmierć zbrodniarza, któremu w przeddzień egzekucji ukazała się Matka Boska, która wręczyła kłoczek drewna i dłuto, polecając wyrzeźbić jej wizerunek. Pięknie wykonana rzeźba wzruszyła sędziów i anulowali wyrok. Podawane są różne daty budowy świątyni, zachowane zapiski on istnieniu kaplicy pochodzą z 1482r. Zespół pielgrzymkowy został zbudowany z darów, nadań i zapisów rodzin królewskich, magnatów, szlachty polskiej oraz okolicznych mieszkańców. Ciekawym elementem polskości jest polski orzeł w polichromii żagla kaplicy św. Wojciecha (pierwsza kaplica z prawej). W branie prowadzącej na dziedzińiec kościoła, znajduje się balustrada i ustawione na cokółkach figury przedstawiające genealogię Chrystusa (wszystkich figur jest 44). Po przekroczeniu bramy stajemy przed wspaniałą fasadą kościoła. Prace murarskie przy fasadzie wykonano w 1719-22. Nad głównym wejściem (portalem) znajduje się ujęty balustradą balkon , uważany też często za lożę benedykcyjną.. Obejście krużgankowe założone jest na planie prostokąta, z kwadratowymi w rzucie kaplicami narożnymi. Kaplice zasklepione są kopułami na żaglach, okna umieszczone w czaszy kopuły, a latarnie są regularnymi ośmiobokami.. Kościół w Świętej Lipce jest trzynawową bazyliką, wraz z zakrystiami na dł. 42m, szer. 24m. Wspaniałą polichromie wnętrza kościoła wykonał w 1722-27 Maciej Mayer. Większość dekoracji ma tematykę Maryjną. Przy filarze przed ołtarzem Matki Boskiej Bolesnej pień lipy ze sztucznym ulistnieniem, na tle którego figura Madonny ofiarowana w 1652 r. Znajdujące się nad wejściem głównym organy zostały wykonane w 1721 w Królewcu. Maja one 3960 piszczałek i 40

rejestrów (głosów). W czasie koncertów prezentowane są ruchome figury i inne elementy organów. W 1722 jezuici założyli szkołę muzyczną, w której w 1887-93 kształcił się znany kompozytor polski Feliks Nowowiejski.

10.07.2002. Reszel- Sątopy – Samulewo- Grzęda .

15 km

Reszel – miasto, ok. 6,0 tys. mieszkańców, nad Izerą, dopływem Sajny.

W 1350- 1401 biskupi warmińscy zbudowali tu potężny zamek murowany.

Powstała przy warowni osada już w 1337 uzyskała prawa miejskie. W 1350-1401 biskupi warmińscy zbudowali tu potężny zamek murowany.

Do zwiedzenia: **fortyfikacje miejskie**: gotycka **baszta** z XIV w i odcinki murów miejskich z 1373- 1401, zabezpieczone w 1957-59. Gotycki **zamek biskupów warmińskich** z 1350- 1401, rozbudowany z XVI-XVII w. ; mur otaczający zamek z basztami, międzymurzem i fosą gotycki, z XIV- XV w, po II wojnie światowej odbudowany. **Ratusz** klasycystyczny z 1815 r, wieżyczka w stylu pseudobarokowym z 1916; **Kościół św. apostołów Piotra i Pawła**, gotycki z 1360-81, przebudowane sklepienie gwieździste z XV w, wieża nadbudowana w 1837. Ołtarz główny (1820-22), ambona (18220 i inne elementy wyposażenia wnętrza głównie z I poł. XIX w.; klasztor katarzynek, obecnie Misjonarek Świętej Rodziny, barokowy z ok. 1601, rozbudowany w 1808-21; **Kościół Świętego Krzyża**, barokowy z 1799- 1800, dawne **kolegium**, budynek klasycystyczny z XVIII w.; **dwa mosty gotyckie** na Izerze z XIV –XV w; **spichrz** z 2 poł. XVIII w, domy i kamieniczki z XVIII, XIX i pocz. XX w.

11.07.2002. Grzęda – Bisztynek- Sułowo- Kiwity

19 km

Bisztynek- miasto, ok. 3,0 tys. mieszkańców, założony jako wieś w 1346, prawa miejskie uzyskał w 1385, potwierdzone w 1447. Miasto posiadało mury obronne i 3 baszty. W czasie działań wojennych w 1945 miasto zostało zniszczone w 75% i utraciło połączenie kolejowe.

Do zwiedzenia: parafialny **kościół św. Macieja Apostoła i Przenajświętszej Krwi Chrystusowej**, gotycki , z końca XV w.(wieża z 1579), rozbudowywany i przebudowany w stylu barokowym w XVIII e (dł. 54,23m, szer. 28,03m).

Wyposażenie wnętrza głównie z XVIII w. Gotycka **Madonna z Dzieciątkiem** z ok. 1360-70. Na murze cmentarnym rzeźby 12 apostołów, wykonane przez Karola Ludwika Bierejchela w 1859. Na cmentarzu renesansowy **kościół św. Michała** z 1618-32, wieża dobudowana w 1892, strop drewniany. Gotycka **Brama Lidzbarska** z 1418- 1547, przebudowana w stylu barokowym. Domy i kamieniczki z XIX i pocz. XX w. Na cmentarzu, na mogile zmarłych w 1942 trzech jeńców polskich ustawiono po wyzwoleniu pomnik i tablice pamiątkową. W pobliżu cmentarza pomnik przyrody – głaz narzutowy o obwodzie 28 m i wys. 316 cm., zw. Diabelskim Kamieniem.

Kiwity – wieś, do zwiedzenia: gotycki kościół św. św. Piotra i Pawła ,
wzniesiony z kamienia i cegły w 1350-70. Wystrój wnętrza z XVIII w. Plebania
z I poł. XIX w.

**12.07.2002. Kiwity – Połapin- Stoczek Klasztorny- Samowo- Markajmy-
Lidzbark Warmiński. 19 km**

Stoczek Klasztorny- osada, gdzie znajduje się ciekawy **zespół klasztorny oo. Bernardynów**, obecnie księży Marianów. Kościół rektoralny, barokowy z 1639- 41, rozbudowany w 1708-17; krużganki z 4 kaplicami narożnymi, barokowe z 1708-11, klasztor barokowy z 1659- 77, rozbudowany z 1716-17, przebudowany w XIX w. W ołtarzu głównym obraz Matki Boskiej Stoczkowskiej (Pokoju) ; 2 ołtarze boczne z XVII w.; kuta żelazna ambona z 1738. Organy z 1695, przebudowane w 1745 oraz XX w. Od 12 października 1953 do 6 listopada 1954 w klasztorze był więziony prymas Polski kard. Stefan Wyszyński. Ponadto w Stoczku znajdują się 3 barokowe przydrożne kapliczki z XVIII i 1 kapliczka klasycystyczna z XIX w.

**13.07.2002. Lidzbark Warmiński- Dolina Symsarny- Krzyżowa Góra-
Lidzbark Warmiński. 7 km**

Lidzbark Warmiński- miasto, ok. 18,5 tys. mieszkańców, poł. nad rzeką Łyną i uchodzącą do niej na terenie miasta Symsarną. Leżące na popularnym Szlaku Kopernikowskim miasto, dawna stolica historycznej Warmii, posiada cenne zabytki architektury gotyckiej. W sierpniu odbywa się tu impreza „Śpiewajmy poezję”, zaś na przełomie maja i czerwca tradycyjne Dni Lidzbarka Warmińskiego (dla uczczenia pamięci Ignacego Krasickiego, wielkiego mieszkańca tego miasta), a w ramach nich Biesiady Humoru i Satyry. Przy ujściu Symsarny do Łyny , w miejscu otoczonym z trzech stron wodą istniał za czasów pruskich gród zw. Lechark. W 1241 zdobyli go Krzyżacy , a w1251 przekazali biskupom warmińskim. W 1308 miasto uzyskało prawa miejskie. W 1348- 1400 w widłach rzek Łyny i Symsarny biskupi zbudowali zamek. Szczególne zasługi przypadają ostatnim biskupom- mecenasowi sztuki Adamowi St. Grabowskiemu (1741-66) i „księciu poetów” Ignacemu Krasickiemu, urzędującemu tu w 1767-95. W 1503-10 na zamku , u boku wuja biskupa Ł. Wazenrodego przebywał Mikołaj Kopernik. W 1749 w bibliotece biskupiej został odkryty, a później ogłoszony drukiem rękopis kroniki Galla Anonima.
Z dawnych zabytkowych budowli, związanych nierozzerwalnie z historią i kulturą polską, pozostały jedynie : **zamek, kościół farny, Wysoka Brama, tzw. Oranżeria Krasickiego i fragmenty murów miejskich.**

Zespół zamkowy, gotycki zamek biskupów warmińskich, założony na planie kwadratu o wym. 48,5*48,5m, posiada arkadowy dziedziniec, wieloboczną wieżę i 3 smukłe wieżyczki w narożach. Wewnętrzny dziedziniec otaczają ażurowe, dwukondygnacyjne krużganki. Na piętrze znajduje się :sala obrad, składająca się z d. zakrystii, sali sądowej i tzw. Izby Sybilii; kaplica zamkowa; sala audiencyjna służąca jako biblioteka; pomieszczenia mieszkalne; tzw. kredens i mały refektarz. Na ścianach największej sali zamkowej namalowane są herby wszystkich biskupów warmińskich. **Przedzamcze**- mur otaczający zespół zamkowy z 2 basztami, międzymurzem i fosą z XV w. Barokowa figura św. Katarzyny, kamienna z 1756.; **Fortyfikacje miejskie**- zachowały się odcinki murów obronnych z XIV w. „Oranżeria Krasickiego”- letni pałacyk biskupi, klasycystyczny z 1688-97; Parafialny **kościół św. apostołów Piotra i Pawła oraz św. Michała Archanioła**, gotycki z 2 poł. XIV- XV w. Do najcenniejszych obiektów w wyposażeniu wnętrza należą: rzeźba przedstawiająca grupę św. Anny Samotrzczej z ok. 1500, obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z XVII w., kilka obrazów z XVII i XVIII w.

14.07.2002. Lidzbark Warmiński- Wróblik- Smolajny .

20 km

Smolajny- wieś, lokowana w 1290. We wsi klasycystyczna **kapliczka** domkowa i klasycystyczny **dom** z pocz. XIX w. W okolicy ok. 1,5 km. od wsi znajduje się **pałac biskupów warmińskich**, ufundowany przez biskupa Adama St. Grabowskiego. Barokowy budynek główny z 1741-46, wieża bramna barokowa, oficyna przy bramie wjazdowej barokowa z XVIII w. i dawna oficyna przypałacowa neobarokowa z XIX w. W pałacu mieści się zasadnicza szkoła rolnicza.

15.07.2002. Smolajny –Dobre Miasto- Głotowo- Swobodna- Jez. Limajno.

16 27 km

Dobre Miasto – miasto, ok. 11,5 tys. mieszkańców , poł. nad Łyną, Prawa miejskie otrzymało w 1329. Na przeł. XVII i XVIII w było ono ulubionym miejscem pobytu Andrzeja Załuskiego, biskupa warmińskiego, z zarazem kanclerza wielkiego koronnego (tutaj zmarł i został pochowany w kościele kolegiackim). Da zwiedzania: **Gotycki Kościół kolegiacki Zbawiciela i Wszystkich Świętych** z 1376- 89 (wieża z k. XV-XVII). Drugi co do wielkości po katedrze Fromborskiej kościół na Warmii (dł. 60m, szer. 27 m). Jest to siedmioprzęsłowa hala z 2 neogotyckimi krużgankami dobudowanymi po 1871 od strony pn.. Barokowa wieżyczka na sygnaturkę pochodzi z 1719. Sklepienie gwieździste o wzbogaconym układzie z żebrami przewodnimi. We wnętrzu kilka cennych zabytków: 2 tryptykowe ołtarze w zamknięciu naw bocznych, tryptyk z

późniejszej fazy gotyku, bogato dekorowana barokowa ambona z 1693, chrzcielnica wraz z otaczającą ją zagrodą barokową z ok. 1680, barokowe stalle z 1673- stopnie rzeźbione w kształcie lwów, relikwiarz w kształcie trumny, zawierający relikwie św. Innocentego (ich autentyczność potwierdzono w 1732 w Rzymie). **Zabudowania kolegiackie**- wzniesione w XIV –XVI w., skrzydła główne trzykondygnacyjne. **Fragmety murów obronnych** oraz gotycka **Baszta Bociania** z XIV- XV w.; **Kościół św. Mikołaja** (poza obrębem starego miasta), barokowy z 1737-41, wyposażenie wnętrza z XVII i XVIII w.; Dawny **kościół ewangelicki**, neoromański, z 1830-33; **Kaplica** z XVIII w przy drodze do Lidzbarka Warmińskiego. Domy i kamieniczki z XIX i pocz. XX w.

Głotowo- wieś leżąca na prawo od drogi. **Kościół barokowy** z 2 poł. XVIII w. W małowicznym wąwozie rzeki Kwieli **Droga Krzyżowa** , zw. Warmińską Kalwarią z XIX w.

16.07.2002. Jez. Limajno – Cerkiewnik- Bukwałd- Brąswald (pole biwakowe). 20 km

Brąswald – , wieś założona w 1337. W 1894- 1928 proboszczem był tu ks. Walenty Barczewski, znany działacz warmiński, pochowany na miejscowym cmentarzu. W 1894 w Brąswaldzie urodziła się Maria Zientara- Malewska, poetka warmińska, przedwojenna działaczka oświatowa i społeczna (zm. w 1984 w Olsztynie). We wsi kościół św. Katarzyny z 1894-96. Na ścianach i sklepieniach kościoła polichromia o głęboko patriotycznej wymowie, wykonana z inicjatywy ks. Barczewskiego. We wsi chałupa z XIX w i neoklasycystyczna kapliczka przydrożna z 1887.

17.07.2002. Brąswald (pole biwakowe)- Olsztyn. 12 km

Olsztyn- miasto wojewódzkie, stolica woj. warmińsko-mazurskiego, położone nad rzeką Łyną oraz 13 jeziorami. Pierwsza wzmianka o Olsztynie pochodzi z 1348 roku, a prawa miejskie miasto uzyskało w 1353r. Ważniejsze zabytki znajdują się na terenie Starego Miasta. Są to: gotycki zamek kapituły warmińskiej, katedra św. Jakuba, Wysoka Brama oraz fragmenty murów obronnych, kaplica jerozolimska z 2. poł. XVI w., stary ratusz. Zabytkami techniki są mosty kolejowe nad Łyną z 1872 r. Inne ciekawe obiekty to m.in. odrestaurowany w 1989r. Dom Gazety Olsztyńskiej, planetarium lotów kosmicznych, obserwatorium astronomiczne, nowy ratusz. W płn. części miasta znajduje się rozległy park leśny z małowicznym przełomem rz. Łyny. W jego obrębie znajdują się 2 rezerваты przyrody: Mszar i Redykajny. Wokół miasta biega również szlaki piesze: czarny, niebieski i żółty oraz mają tu swój początek szlaki: zielony im. M. Zientary-Malewskiej do Brąswaldu, zielony do Dobrzyńia i czerwony Szlak Kopernikowski do Fromborka.

18.07.2002. Olsztyn- Gutkowo- Łupsztych- Szelażek- **Gietrzwałd.** 21 km

Gietrzwałd- wieś nad Giłwą, prawobrzeżnym dopływem Pasłęki. Siedziba Urzędu Gminy. Gietrzwałd został założony przez Kapitułę warmińską w 1352. W 1519 administratorem dóbr kapituły warmińskiej Mikołaj Kopernik lokował tu nowego osadnika. W Gietrzwałdzie mieszkał ludowy poeta warmiński Andrzej Samulewski, założyciel pierwszej polskiej księgarni na Warmii.

W 1854 urodził się Antoni Sikorski, księgarz i nakładca warmiński, działacz Towarzystwa Czytelni Ludowych. We wsi **kościół** z k. XV w, przebudowany w stylu neogotyckim po 1877; kilka **kapliczek przydrożnych** i **3 drewniane chałupy** z XIX w. Naprzeciw kościoła **dom Andrzeja Samulowskiego** z 2 poł. XIX w z pamiątkową tablicą i izbą pamięci,

19.07.2002. **Gietrzwałd** – Woryty- Łęgucki Młyn- Plichta- Szelaż

24 km

Jez. Szelaż Wielki- (pow. 559 ha, dł. 12,5km, szer. 0,9 km, głęb. 35,5m).

Brzegi przeważnie pagórkowate i tylko na niewielkich odcinkach niskie i podmokłe. Wzdłuż brzegów rozległy kompleks Lasów Jabłonkowskich i Taborskich, ośrodki wypoczynkowe.

20.07.2002. Szelaż- Zatoka- **Milomłyn**

8 km

Milomłyn – Miasto, siedziba Urzędu Miasta i Gminy, we wsch. Części Pojezierza Hławskiego, nad Kanalem Elbląskim. Pierwotnie istniała tu krzyżacka warownia, stanowiąca jedną z baz wypadowych na Polskę. Na początku XIV w. wokół powstała osada, która w 1335 uzyskała prawa miejskie. Zabytki: **kościół parafialny Św. Bartłomieja Apostoła** z 1901; ołtarz główny pochodzi z 1718, **dzwonnica** z XIV w., odrestaurowana w 1920. Ocalały też **fragmenty murów miejskich** i **baszta narożna** z XIV w. Pewną atrakcją stanowi **śluz komorowa** wybudowana na rozgałęzieniu kanału Ostródzko- Elbląskiego.

20.07.2002. Uroczyste zakończenie OWRP w **Milomłynie.**